

GRECSÓ KRISZTIÁN

Polgári szilánkok

Milyen szépen kezdődik Ottlik gyönyörű nagyregénye! „Szeredy Dani motyogott valamit az orra alá, ahogy álltunk a Lukács-fürdő tetőteraszán, a kőpárkánynak támaszkodva, s néztük a sok napozó civilt.” Bár egykori kadétek beszélgetnek az *Iskola a határonban*-ban, itt mégsem az a „civil”, aki „nem katona”. Az ugyanis a regény nyitó fejezetének a címe, hogy „Az elbeszélés nehézségei”. Vagyis Ottliknál az a civil, aki „nem ért semmit”. Nagyon fukarul összefoglalva: az, aki nem értheti meg, hogy mi történik, mi történt velünk. Mégpedig azért nem, mert nem tudjuk elmesélni neki. Nem lehet. Azt meg kellett volna élni. Ezt jelenti a fejezet titokzatos címe.

A kéziszótár szerint a civil „polgári személyt” jelent, átlagos egyént, aki „nem tartozik egyenruhás szervezetbe”. A nagyszótár az írja, „állami intézményektől független”. Van civil ellenállás, és civil kurázsi is. Utóbbi a „polgári öntudat határozott vállalása”.

Polgárnak lenni becsületes dolog, és alázatos. Erőszakmentes és tiszta, a polgár az emberire koncentrál, a felelősségre, mert neki is van saját belső köre, ahonnan nézve mások civilek. És az a belső kör – legyen az a család boldog zűrzavara vagy a szoba magánya – mindennél fontosabb. Legalábbis tisztességes időkben. Amikor az állam szolgálai alázattal őrzik a tüzet, amikor a polgárnak lehet zavartalan belső köre. Ahonnan az erőt gyűjti, ahonnan származik, és ahová tart.

A belső kör a civil, polgári kör: az élet. A kisszerű, megoldhatatlan, otromba vagy fájdalmas – ami mégis sziruposan szép. Szeretni, vágyni, irigykedni, összeomolni polgári dolog. Szeretetet játszani, hatalmat akarni, hosszú éveket egy lassú és lassan beérő rablásra pazarolni: politikai megfontolás. A *polgár* szó józanságot jelent, fegyelmet. A polgári kritika figyelmeztet és óv, nem büntet és kikezd. A polgári élet játékos, néha pajkos is, mert a polgári élet örök-gyermeki. Megmarad vele a közösség, a közösségi tudat és élmény.

A dalárdákban, környezetvédő csoportokban, önkéntes tűzoltó egyletekben úgy élhet az ember, ahogy gyerekkorában. Ott a közösségnek van ereje, fegyelmező szava. Annak a közösségi életnek van ritmusa, az meglöki az életet. De nincsenek mögötte érdekek, fizetés. A polgári idő jelenti a valódi életet. Noha gazdasági és politikai szempontból nézve: pazarlás.

A magyar levegő, a zsarnoki hivatalok, és most már a közoktatás is: a civil élet ellen van. Nekünk ne legyenek belső köreink, független barátaink, érdek nélküli játékterünk. Vakondjáratok legyenek, indulat, estig húzott hétköznapi iga. Előre ledarált, hamar kifulladásos élet ez.

Ha áthajt a magyar polgár a Lajtán, ez fáj neki leginkább. Nem az, hogy szebbek a házak, vagy hogy gazdagabbak a népek. Nem. Az, hogy ott van polgári lét. Az esti órákban a kisváros kricsmijéből halk harmonikaszó hallatszik, a kandallóban novemberben már ég a tűz. Jürgen nem fürge séf, de jó krumplicevest főzött, és a grillácson sül a tallér meg a kolbász. A magyar pincér csapolja a sört, és a nagyasztalnál a szövőklub asszonyai és emberei ülnek, akik a szerdai foglalkozás után mindig eljönnek ide. Nevetnek, mesélnek, tudnak egymásról. Csütörtökön a fúvószenekar tagjai jönnek próba után, szombaton a horgászklub tagjai. Civilek, polgárok, szép emberek vagy csúnyák, ismerik egymást, értik egymást, tudnak a falu, város, kerület slamos dolgairól.

Szép dolog polgárnak lenni, nagyon szép. Bárki is feszegeti a szó burkát, és bármit is mond. A mi országunk azért szomorú, mert katonás, politikus és kivagyfi. Mert azt akarja, hogy a polgárai elfeledjék megkérdezni, érteni, megszólítani egymást.

Mennyivel jobb lenne a Rózsavölgyi Szalon egy előadása után jó pohár bor mellett folytatni a dalolást, vagy rendelni valahol egy rendes vacsorát, halat, mert esteledik, vicceket hallgatni, nézni az öreg, lomha Dunát, és arra gondolni, de tényleg, őszinte naivitással, hogy az élet, akármilyen ostobán rövid is, hát kérem, mégiscsak szép.

*

Belül piros, mint a vér, kívül meg zöld és fehér. Ilyen a magyar szív, mint a dinnye. Jellemző, hogy a komenisták ezt se vették észre, hogy a szív gyümölcsös nemzeti szimbólum, és azért is szép és praktikus metafora, mert a tiszta magyar szív nem terem meg a Fővárosban. Magyar polgár nincs, vagy ha van, szükségképpen kozmopolita. És ha mégsem, hát gyanús. Mert lehet. A polgár szíve: idegen. Hiába magyar. A magyar szív vidéki és paraszt, a polgárság egy ábránd, és azt sem tudjuk, ki álmodja.

Leül a tiszta magyar ember, megmártja a lábát a Dunában, jobbján a parlament, gyémánt az idő, és már nem is zavarja az ülést az a rímfaragó.

Amikor reccsen, meghasad.

Amikor folyik a vér a pesti utcán, dinnyelé. Nem sapka az, vagy egy hajléktalan koponyája, dinnyehéj.

Az a jó vidéki szív, olyan a flaszteren nem terem.

A vidéki vér, a vidéki lélek – ezek együtt őrzik a magyarság tüzet, ami a Pestben és Budában már régen kihuny, mert elpolgárosult.

Könnyen beszélek én, belőlem sosem lesz polgár, én magamat is csak álmodom. Én már megcsaltam a vidéket, és azt is fele-

dem, hogy akácos volt-e otthon az út. Hát nem, nem volt akácos, és nem, nem feledem.

Az itteni az, akácos, ha ez számít valamit, az. Összebújnak este az Újpesti rakpart fái és az ölelkező párok.

*

Gyötrik a felszakadó emlékek, pedig ő nem szokott, és nem is tud emlékezni. Nem kell bánnia az idővel, mert jól tud feledni, megtanult. Az ő szíve olyan, mint az üres Váci út hajnalban, amikor csak a helyi vagányok játszanak rajta autóversenyt, utána csönd van, döbbenetes csönd és kopárság. Meg lehet állni a közepén, mint egy kősvatag peremén. A körúti felüljáró betonhulláma keskenyre vágja a horizontot, mintha aszfaltból lenne az ég, mintha bebetonozták volna a világot. Ez a süket, tömör valóság, ez segítette eddig.

Aztán mostanában, talán mert olyan ismerős a régi világ, megindultak benne évtizedes emlékek. Pedig ő mást sem akart, csak felejteni és eltűnni, szürkén és súlytalanul, felelősség és számadás nélkül lezárni az életet, jeltelenül eltűnni, egy szóróparcellában lefolyni a csatornába – még csak a földbe se épülni bele. De valahogy visszajött a történelem. És vége a boldog békeidőknek, a szunnyadásnak, mert a kődugó megmozdult, szelel, és a mélyből elfeledettnek hitt indulatok, vágycsopordások, gyötrelmek forró-sága csap ki.

Tulajdonképpen jó is így. Most a legjobb. A vihar előtti csöndben állni a kies Váci út közepén, mondjuk hajnal négykor egyedül, széttárni a karját, mintha ő maga lenne az újlipótvárosi Jézus, felfeszülve a Váci út és a Gogol utca keresztlépcsőjére, egészen addig, amíg néhány részeg fiatal, akik lerakták a hangszereiket átellenben a sarkon, rá nem kiabálnak, „megunta az életét, tata?!”. És ő el nem indul megszegyenülten a Kávészkatica felé, pedig nyugod-

tan mondhatta volna, hogy „igen, fiacskám, meguntam”, esetleg hozzátehetette volna, szigorúan, mégis kedvesen, hogy „és a jó anyádnak vagyok én a tatája”.

Megjött a tavasz, ezért délután elsétál a Szent István parkba. Leül, nézi a hegyeket, ő már sohasem fogja megtanulni, melyik melyik. Ahhoz ott kell élni, át kell menni a másik városba, vagy oda kell születni. Régi emlékek szállják meg a lelkét.

Még gyerek volt, az ötvenes évek közepe, falun, őt küldték sorba állni a boltba. Nagyon hosszú volt a sor, lassan haladt. Őt többször is hátrább lökték, csak éppen-éppen jutott cukor, meg némi petróleum. Jaj, el ne ejtse, jaj, ki ne lötyögjön! Hazafelé megállt, nézte a Károlyi-kastélyt, a Szentháromság-szobrot, de szép itt minden, erre gondolt. És hogy milyen kényelmes, szép dolog lehet falun élni. Nem nagyon volt már emléke róla, hogy milyen volt a szülői háznál, hogy ott ő játszhatott-e valaha. Mint ha mindig is tanyán szolgált volna, oda született, ő már csecsemőnek is cseléd volt.

Nagyon fura teremtés jött ekkor a fényképész felől. Nadrágban volt, és rövid haja volt, de valamiért, valamitől látszott rajta, hogy nem férfi. Megálltak az emberek az úton, a néhány lovaskocsi, a népek, akik mentek a boltból hazafelé, mindenki, ott, ahol volt, akár az út közepén. A fura idegent nézték. Feltámadt a szél, a nadrágos, ballonkabátos alak most megállt, kendőt vett elő, és a fejére kötötte. Asszony ez, vagy ember, miféle?

És ekkor már látta, hogy a gyógyszerész felől, a másik utcából jön az a másik ember, aki visszajött, és akire valamiért haragudni kell. Csak állt, nem tudta, miért, de valahogy úgy érezte, ez fontos pillanat. Hogy ez az asszonyféle, meg az a másik férfi, aki valahonnan visszajött, hogy ezek egyformák, közülük van egymáshoz.

Kizökken az emlékezésből, egy gyerek nekitolja a lábának a háromlábú biciklit. Nagy a zaj, tele van a Szent István parki játszótér. „Te mit csinálsz itt?”, kérdezi a gyerek. „Emlékezem”, fele-

li. „Azt nem tudom, hogy mit jelent”, mondja a gyerek. Az anyja most ér oda, „ne haragudjon, úgy tud hajtani ezzel a vacak kisbiciklivel”.

Ő csak mosolyog, alig lehetett ennél idősebb, mint ez a bringázó csemete itt, aki nem tudja, mit jelent emlékezni. Vajon ő tényleg tudta, hogy fontos dolog történik? Vajon tényleg látta ezt az egészet? Vagy csak mesélték neki, és utólag így képzelel el? És így persze hogy fontosnak képzelel, és persze hogy összeszorul a szíve, ahogy a többi népeknek, akik látták.

Akik tanúi voltak, hogy a Weisz lány, a gyönyörű Sára, megtörve, ráncosan, borzasztó vékonyan, rövidre vágott hajjal, és nadrágban, akár egy férfi, de mégiscsak ő az, a Weisz Sára ott áll a Szentháromság-szobor lábánál, és csak néz.

Szemben, a kastély előtt meg ott van Klein Jancsi, aki már szűk egy éve megint otthon él. Már remeg, megindul, aztán megtorpan, a szemét törölgeti, megindul, aztán meg kell támaszkodnia a combján, annyira zihál. Felegyenesedik, újra csak nézik egymást. Weisz Sára is megindul, elmege a volt házuk előtt, ami már másnap, ahogy elvitték, nem volt az ő házuk, és most mindenki tudja, mindenkinek tudnia kell, hogy ők a világ, mert a három családból, a hatvankilenc emberből, akit a faluból elvittek, csak ők éltek túl, és ez a világ, vagyis amit világnak mernek nevezni, mindent elvett tőlük, ami elvehető. Múltat, családot, életet, házat, hazát, becsületet, reményt.

*

Siófokon álltam egy nyaraló teraszán. A legjobb barátom szülei vittek el nyaralni, nekünk nem volt pénzünk. Július volt, pökhendi nyár, és mégis, hirtelen úgy sütött a tóparti nap, mintha fáradna, mintha osonna be az ősz. A legjobb barátom szülei hittek a rendszerben, az egyenlőségben, hogy egyformának születünk, hogy

a parasztyerekeknek is van joguk tanulni. Hogy nem muszáj az Alföld szívében sem nyomorban élni. Szomorúak voltak, mint-ha egy családtagot veszítettek volna el. Szomorúak voltak, mert meghalt. Mert oda a fiatalságuk, és vele egy életforma és hit, ami az övék volt, ami a mi falunkból nézve kegyes volt és gondoskodó, lassú és nyugodt, kiegyensúlyozott és biztonságos. Az ő életükből az a rendszer csinált élhető életet, szerethető fiatalságot, kockázat és évi egy nyaralást, idővel Ladát és háztájit. Ahhoz az emberhez kötötték a kiszámítható életet, hogy nem a Károlyi gróf birtokán kellett cselédnek lenni, vagy napszámosnak, nyomorúságos tál krumpliért. Gondoljátok meg, ahogy írta a költő, proletárok.

Nem tudom, tudták-e, mennyi vér tapad a kezéhez. Nem tudom, hogy ilyesmiről lehet-e nem tudni, elfeledni, nem törődni vele. A faluban volt némi hőzöngés, aztán egy csendes, becsületes szocdemes ember, aki persze a pártjával együtt beolvadt a nagy egységbe, arra kérte a kiabálókat, menjenek haza. Az Alföld mélyén, a Tisza partján eddig tartott a forradalom. Ott még az én gyerekkoromban is kételkedve fogadták poharazgatás közben, hogy Pesten lőttek. Nem tudom, hogy azért-e, mert kényelmesebb volt ezt gondolni. Mert a faluban nem hiányzott a szólásszabadság, sőt semmilyen szabadságnak nem voltak híján. A Horthy-féle, röghöz kötő nyomorhoz képest „az apánk” világa maga volt a lehetőség. És mit törődtek ők a nagyvilág, a nagyváros problémájával.

Nem tudom, így volt-e, mert nem voltam felnőtt abban a világban. Tizennégy éves vagyok, amikor állok azon a siófoki, vadszőlős teraszon, és azt mondja nekem a legjobb barátom, hogy meghalt Kádár János. Engem az foglalkoztat, hogy este el kellene menni, és űzni a lányokat. Hajt a vérem, egy pillanat jut csak a figyelmemből a nép vezérének, mert bikinis lányok mennek le a partra.

Jó látni azt a naiv fiút, ahogy ott áll, és biztonságban van, mert fogalma sincs, mitől mozog körülötte a világ. Jó látni a nyugalmat. A mostani énem irtózik Kádártól, és ha a mai ember állna

ott, ha nem is örülne a halálának, de értené, hogy véget ért egy gyalázatos korszak. Más gyalázatos korszakok jönnek. A mai énem tudná, hogy az az ember ment el, aki lassú évtizedek alatt elkártyázta a baloldaliság nagyszerű eszméjét, a szabadság, egyenlőség, testvériség gyönyörű távlatát. Aki úgy ment el, hogy örökre itt maradt, mert abban a korban jó volt kisembernek lenni, nem tartozni felelősséggel semmiért, jó volt tudatlannak és érintetlennek maradni. Nem is tudom, mi ivódott még ilyen mélyen bele a nép szívébe, mint ez a vágy: semmiről sem tudni, semmihez sem érni.

Kádár huszonöt éve halt meg, és nekem be kell pótolnom, hogy akkor nem értettem, miben vagyok gyerek. Ugyanabban kell felnőttnek lennem, illetve a fonákjában, ugyanazok a minták, felelősök és polgárok nélkül, csak a másik oldalon.